

Seminarium „Parki zabytkowe – ochrona i konserwacja” – wnioski poseminaryjne

Marek Siewniak, Dorota Sikora

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków – organizator seminarium „Parki zabytkowe – ochrona i konserwacja” we współpracy z Międzynarodowym Towarzystwem Uprawy i Ochrony Drzew, na podstawie danych zawartych w prezentowanych wystąpieniach oraz informacji z ankiet wypełnionych przez pracowników służb konserwatorskich, opracowali wnioski podsumowujące tematykę seminarium, dotyczące kluczowych zagadnień i najbardziej palących problemów związanych z zabytkami sztuki ogrodowej.

ZASÓB

- Seminarium pokazało, że brak jest rozpoznania zasobu parków zabytkowych w skali całego kraju. Jego rozpoznanie jest konieczne, aby właściwie kształtować politykę konserwatorską w zakresie zieleni zabytkowej.

PRAWO

- Sytuacja formalna wielu parków zabytkowych wymaga wyjaśnienia. W pierwszej kolejności niezbędne jest uporządkowanie wpisów do rejestru zabytków dla parków zabytkowych, a w szczególności określenie granic ich ochrony, przedmiotu ochrony oraz – w uzasadnionych przypadkach – granic ochrony ich otoczenia.
- Należy wypracować metody działań zapobiegających podziałom własnościowym parków zabytkowych i ułatwiających ich ponowne scalenie.
- Należy opracować jasną wykładnię prawną, dotyczącą konfliktu pomiędzy ochroną wartości przyrodniczych i kulturowych w parkach zabytkowych, a w szczególności: pomników przyrody w parkach zabytkowych, parków zabytkowych znajdujących się w granicach obszarów Natura 2000 i rezerwatów przyrody.

- Należy stworzyć podstawę prawną dla wymogów dokumentacyjnych dot. dokumentacji konserwatorskich dla parków zabytkowych.
- Należy wypracować regulacje prawne, określające kwalifikacje niezbędne do opracowywania dokumentacji konserwatorskich dla parków zabytkowych.
- Należy stworzyć regulacje prawne, umożliwiające służbom konserwatorskim egzekwowanie bieżącej pielęgnacji w parkach zabytkowych.
- Należy wypracować jasną wykładnię prawną co do formy pobierania opłat za usuwanie drzew w obiektach zieleni zabytkowej.
- Należy stworzyć podstawy prawne do udziału wojewódzkiego konserwatora zabytków jako strony przy opracowaniu decyzji o warunkach środowiskowych.

WSPÓŁCZESNE UŻYTKOWANIE

- Konieczne jest wypracowanie metod adaptacji zabytkowych parków i ogrodów do współczesnych form użytkowania, gwarantujących poszanowanie ich substancji zabytkowej.
- Należy wypracować zasady współpracy z zarządzającymi obiektami zabytkowej zieleni, a w szczególności z zarządzającymi obiektami sakralnymi (kościółami, klasztorami, cmentarzami), gwarantujące poszanowanie historycznych układów zieleni i innych form historycznego zagospodarowania terenu.
- Należy wypracować mechanizmy skutecznej ochrony historycznych założeń alejowych.

PROCES KONSERWACJI

- Celem działań konserwatorskich w ogrodzie zabytkowym powinno być poszanowanie autentyczności jego kompozycji, zarówno w zakresie układu przestrzennego, jak i rozwiązań materiałowych.

- Podstawę dla decyzji projektowych powinny stanowić przede wszystkim badania (zarówno terenowe, jak i przekazów archiwalnych) oraz wynikający z nich stopień zachowania substancji zabytkowej.
- Istnieje pilna potrzeba opracowania standardów dokumentacji konserwatorskiej dla parków zabytkowych, uwzględniających ich współczesny stan zachowania i obecne uwarunkowania prawne.

PODNIOSZENIE ŚWIADOMOŚCI I KWALIFIKACJI

- Należy wypracować metody podnoszenia świadomości właścicieli i projektantów co do wartości parków i ogrodów zabytkowych oraz zasad działań konserwatorskich dla tej grupy zabytków.
- Należy propagować wśród właścicieli, projektantów i pozostałych uczestników procesu konserwatorskiego dobre przykłady rozwiązań konserwatorskich, gwarantujące zachowanie autentyczności formy przestrzennej i rozwiązań materiałowych.
- Należy popularyzować w środowisku konserwatorskim metody badań i dokumentacji ogrodów zabytkowych.
- Należy stworzyć forum do wymiany doświadczeń, prezentacji dobrych i złych przykładów działań konserwatorskich w parkach i ogrodach zabytkowych.
- Należy stworzyć ofertę szkoleń i kursów, umożliwiających poszerzenie wiedzy właścicielom parków zabytkowych, projektantom i pracownikom służb konserwatorskich (w ramach KOBiDZ i ośrodków naukowych).

PIELĘGNACJA DRZEW W PARKACH ZABYTKOWYCH

- Pielęgnowanie drzew jest ważną i integralną częścią utrzymania i rewaloryzacji ogrodów i parków historycznych.
- Właściwe i systematyczne pielęgnowanie drzew i drzewostanów ogrodowych jest podstawą ochrony zabytkowych parków i ogrodów.
- Zaniedbania w pielęgnowaniu drzew i drzewostanów prowadzą nie tylko do pomniejszania wartości kulturowych i przyrodniczych założeń parkowych, ale wywołują konflikty pomiędzy wymogami ochrony przyrody i ochrony zabytków.
- Służby konserwatorskie w wielu przypadkach nie są w stanie wyegzekwować właściwego zakresu i sposobu pielęgnowania drzew i drzewostanów parkowych. Zdane są na firmy nie posiadające niezbędnej wiedzy lub posługujące się przestarzałymi metodami tzw. chirurgii drzew. Efekty prowadzonych prac przynoszą straty i pomniejszają wartości przyrodnicze i kulturowe parków zabytkowych.

Obserwuje się ciągle zbyt radykalne cięcie koron, przekraczające możliwości regeneracyjne starych, zabytkowych drzew. Widoczne są niedopuszczalne metody cięcia jeżeli chodzi o zakres (powyżej 30%), jak i sposoby. Niedopuszczalne jest cięcie pielęgnacyjne gałęzi powyżej 5 cm średnicy. Cięcia powyżej tej grubości należy nazwać amputacjami, które są szkodliwe dla drzewa. Ich wykonanie może być uzasadnione względami bezpieczeństwa. Niedopuszczalne jest impregnowanie ran po ciętych gałęziach. Stosowanie wszelkich środków do pielęgnowania ran jest dopuszczalne tylko w ograniczonym zakresie. Niedopuszczalne jest podkrzesywanie i ogławianie drzew, zarówno ze względów fizjologicznych, jak i statycznych.

- Stan wiedzy o zasadach wykonywania prac pielęgnacyjnych w drzewostanach powinien być stale aktualizowany. Obecnie dotyczy to szczególnie odejścia od tzw. chirurgii drzew, stosującej metody inwazyjne: tzw. czyszczenie ubytków, tzw. niby-impregnowanie, wiercenie otworów. Działania te nie uwzględniają naturalnych mechanizmów obronnych drzewa. Są to metody odrzucone przez współczesne pielęgnowanie drzew w Unii Europejskiej. Jednym z celów seminarium było przekonanie służb konserwatorskich o konieczności zaniechania tych szkodliwych metod.
- Należy zwiększyć dostępność informacji o postępach wiedzy arborystycznej w kręgach konserwatorskich, odpowiedzialnych za parki i ogrody zabytkowe, zwłaszcza w zakresie:
 - a. diagnozowania stanu zdrowotnego drzewa,
 - b. zagrożenia otoczenia (ludzi i mienia) – statyka drzew,
 - c. racjonalnej pielęgnacji drzew,
 - d. sposobów mechanicznego zabezpieczania niebezpiecznych drzew,
 - e. zasad cięcia drzew,
 - f. gospodarki drzewostanem:
 - regularne formy
 - swobodne formy.
- W zaniedbanych założeniach parkowych racjonalna gospodarka drzewostanem jest podstawowym warunkiem ich zabezpieczenia i przetrwania – aż do czasu ich pełnej rewaloryzacji.

FINANSOWANIE

- Należy stworzyć mechanizmy prawnofinansowe, ułatwiające prowadzenie kompleksowych prac konserwatorskich, obejmujących zarówno całość terytorium parku zabytkowego, jak i pełne spektrum prac badawczych, projektowych i realizacyjnych.
- Należy wypracować możliwości dofinansowania prac konserwatorskich w parkach zabytkowych

przez Państwo, poprzez stworzenie programów finansowania nakierowanych na tę grupę zabytków.

- Należy stworzyć system gwarantujący należyty poziom utrzymania parków zabytkowych znajdujących się we władaniu Skarbu Państwa.
- Należy rozpoznać możliwości dofinansowania prac konserwatorskich w parkach zabytkowych i rozpowszechnić te informacje w środowisku konserwatorskim oraz wśród właścicieli/zarządców obiektów zieleni zabytkowej.